

Eoa kai Esperia

Vol 7 (2007)

**ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ: ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ. ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΣΧΗΜΑΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ**

ΜΑΡΙΑ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

doi: [10.12681/eaesperia.93](https://doi.org/10.12681/eaesperia.93)

To cite this article:

ΕΥΘΥΜΙΟΥ Μ. (2007). ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ: ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ. ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΣΧΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ. *Eoa Kai Esperia*, 7, 239–245.
<https://doi.org/10.12681/eaesperia.93>

**ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ:
ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ. ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ,
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ**

Κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας οι τοπικές κοινότητες της ελληνικής χερσονήσου -και όχι μόνον- χρειάστηκε να οργανωθούν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις (που εισπράττονταν από το οθωμανικό κράτος ομαδικά), να επιλύσουν τα τοπικά προβλήματα και να επιτελέσουν τα απαραίτητα δημόσια έργα και έργα κοινωνικής πρόνοιας (που, και πάλι, θεωρούνταν από την οθωμανική πλευρά -λόγω των μουσουλμανικών θρησκευτικών πρακτικών και προδιαγραφών κοινωνικής προσφοράς και φιλανθρωπίας- υποχρέωση τοπική, ατομική και ομαδική, στην οποία το κράτος δεν έχει παρά δευτερεύοντα και υποβοηθητικό ρόλο). Χάρη στην οργάνωσή τους αυτήν, οι κοινότητες απέκτησαν με τον χρόνο μιά περισσότερο ή λιγότερο περίπλοκη εσωτερική πολιτική ζωή, με την εκλογή (σε τακτά ή όχι διαστήματα/ με το σύνολο ή όχι του ανδρικού ενήλικου πληθυσμού να έχει το δικαίωμα τού εκλέγειν και εκλέγεσθαι ή όχι) δημοτικών αρχόντων και την δημιουργία ομάδων συμφερόντων που, σε κάποιες περιπτώσεις, εξελίχθηκαν σε περισσότερο ή λιγότερο επεξεργασμένα τοπικά πολιτικά σχήματα, φατρίες, μερίδες και κόμματα¹.

Λόγω του ολιγάριθμου των κατοίκων, του, κατά κανόνα, ενιαίου του θρησκευματός τους και του μονοδιάστατου της επαγγελματικής δράσης των μελών τους, οι μικρές χωρικές κοινότητες των αγροτικών περιοχών (κοινό-

1. Για τις ελληνικές κοινότητες στην περίοδο της τουρκοκρατίας, βλ. Γ. ΚΟΝΤΟΠΩΡΗΣ, Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας, Αθήνα 1982· ΕΥΤΥΧΙΑ ΛΙΑΤΑ, Οι Κοινότητες. Ένας θεσμός με πολλές όψεις, στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ (επιμ.), τ. Β', Αθήνα 2003, σ. 309-324 (στο εξής: *Ιστορία 1770-2000*), όπου και επιλεγμένη βιβλιογραφία. Για τους κανόνες του Ισλάμ σε σχέση με τα θέματα φιλανθρωπίας, βακουφίων και έργων κοινής ωφελείας, καθώς και τις συναφείς οθωμανικές πραγματικότητες βλ. Η. GIBB – Η. BOWEN, *Islamic Society and the West*, τ. Α', Oxford 1965, σ. 165-178.

τητες γεωργών, αγροτοκτηνοτρόφων και κτηνοτρόφων, με ελάχιστη ή καθόλου βιοτεχνική τοπική δραστηριότητα) παρουσιάζουν την απλούστερη μορφή, με την κοινότητα –και την τοπική εκκλησία, συνδυαστικά, /ή, στα ορεινά, με την επιβλητική παρουσία του τοπικού αρματολού/ ή, στις πεδιάδες, με εκείνην του τιμαριούχου, του μοναστηριού ή του τσιφλικά– να αντιμετωπίζει και επιλύει το σύνολο των προβλημάτων των μελών της, είτε αυτά ήσαν φορολογικά, είτε επαγγελματικά, είτε αφορούσαν θέματα αστικού δικαίου. Αντιθέτως, στις πόλεις, ο μεγαλύτερος αριθμός των κατοίκων, το θρησκευτικό μωσαϊκό, η επαγγελματική εξειδίκευση και ποικιλία, η λειτουργία συντεχνιών τεχνιτών και συστημάτων εμπόρων, σε συνδυασμό με την παρουσία στρατιωτικών σωμάτων και διοικητικών οργάνων του οθωμανικού κράτους, δημιουργούν την βάση για μιά τοπική πολιτική ζωή, στην οποία η τοπική αυτοδιοίκηση συνδιαρθρώνεται με την τοπική εκπροσώπηση κατά συνοικίες, κρατικές και θρησκευτικές ηγεσίες, επαγγέλματα και συντεχνίες, ούτως ώστε να τείνει να είναι περίπλοκη και πολλές φορές ιδιαίτερος περίπλοκη -κυρίως μετά τα μέσα του 18ου αιώνα².

Η πλουσιότερη και περιπλοκότερη τοπική πολιτική ζωή της ελληνικής χερσονήσου παρουσιάζεται στην αστική ζώνη της κεντρικής Βαλκανικής, στην Μακεδονία, Θεσσαλία και Ήπειρο έως περίπου την γραμμή Άρτας - Φαρσάλων - Βόλου. Εδώ το θρησκευτικό μωσαϊκό των πόλεων είναι έντονο, με ισχυρή την παρουσία χριστιανικών ορθοδόξων -αλλά και εβραϊκών και μουσουλμανικών- κοινοτήτων, τουρκικών διοικητικών φορέων και στρατοπεδευμένων αγημάτων του τουρκικού στρατού. Η ποικίλη δημογραφικά αυτή ζώνη βρίσκεται πάνω ή κοντά στους μεγάλους χερσαίους, ποτάμιους και θαλάσσιους δρόμους σύνδεσης της Βαλκανικής με την κεντρική και ανατολική Ευρώπη, την Κωνσταντινούπολη, την Σμύρνη, την Μαύρη Θάλασσα, την Ρωσία, και την Αίγυπτο και διαθέτει ισχυρούς κόμβους διάθεσης των αγροτικών και βιοτεχνικών της προϊόντων στα σημεία πραγματοποίησης των μεγάλων εμποροπανηγύρεων της σημερινής Ν. Βουλγαρίας, των Σερρών στην Μακεδονία, των Ιωαννίνων στην Ήπειρο, του Τυρνάβου, των Φαρσάλων, της Ελασσόνας, της Αγιάς στην Θεσσαλία κ.α. Σε αρκετές μεγάλες πόλεις της ζώνης αυτής της ελληνικής χερσονήσου θα συναντήσουμε ποικιλία και ποσότητα αγορών, βιοτεχνιών, βιοτεχνών και εμπόρων με υπερτοπική δράση, που προσδίδουν στις πόλεις αυτές έναν αστικό χαρακτήρα μη εξαρτώμενο, σε μεγάλο βαθμό, από την άμεσα περιβάλλουσα ύπαιθρο και μη υποτασσόμενο σε αυτήν. Έτσι, εδώ (Σέρρες, Μελένικο, Κοζάνη, Σιάτιστα, Νάουσα, Θεσσαλονίκη, Φιλιππούπολη, Λάρισα, Τρίκαλα,

2. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΗΣ, ό.π., σ. 149-151, 177-185, 204-207, 212, 256. Βλ. και υποσ. 3, που ακολουθεί.

Μοσχόπολη, Βέρροια, Ιωάννινα, Αδριανούπολη, Διδυμότειχο και αλλού) θα συναντήσουμε έντονο τον οικονομικό και πολιτικό ρόλο των συντεχνιών και των εμπόρων· εδώ θα συναντήσουμε φαινόμενα πολιτικής οργάνωσης σε ταράφια· εδώ θα εντοπίσουμε πολύπλοκες ενδοκοινοτικές και ενδοσυντεχνιακές συγκρούσεις· εδώ συντεχνίες θα δημιουργήσουν σχήματα πολιτικού συνδυασμού τους για τον έλεγχο της τοπικής κοινοτικής εξουσίας· εδώ τόσο συντεχνίες και συνασπισμοί συντεχνιών, όσο και κοινότητες θα επεξεργασθούν κανονισμούς και καταστατικά λειτουργίας τους· εδώ θα συναντήσουμε, συχνά, όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό³. Από αυτήν, εξάλλου, την ζώνη θα προέλθει ο μεγαλύτερος αριθμός των βαλκανίων εμπόρων που, από τον 17ο -αλλά, κυρίως, από τα μέσα του 18ου αιώνα- θα κινηθούν σε μεγάλους αριθμούς προς την κεντρική Ευρώπη, την Τρανσυλβανία και τις παραδουνάβιες ηγεμονίες ιδρύοντας τις εκεί πολυάριθμες κοινότητες των ελληνορθοδόξων εμπορευομένων⁴.

Στην ζώνη αυτήν θα δημιουργηθούν κοινοτικοί συνασπισμοί χωριών και κωμοπόλεων, όπως τα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής, ή τα 47 χωριά του Ζαγορίου στην Ήπειρο. Όμως, χάρις στις εμπορικές δυνατότητες που προσφέρει η γεινίαση με τους μεγάλους δρόμους του εμπορίου, στην ζώνη αυτήν θα παρουσιασθούν και τοπικές αγροτικές κοινότητες που θα συνδυασθούν οικονομικά και πολιτικά με αντίστοιχες γειτονικές συναφών βιοτεχνικών και εμπορικών δραστηριοτήτων με στόχο την προώθηση των προϊόντων μιάς περιοχής, παρουσιάζοντας, έτσι, μιά πλούσια και ποικίλη τοπική πολιτική

-
3. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΗΣ, ό.π., σ. 159-161, 208-226, 233, 247-250, 265, 279, 285, 286, 291, 294, 316, 351-358, 360, 386· ΛΙΑΤΑ, ό.π., σ. 312, 313, 314, 317, 320. Για τα εμπορικά πανηγύρια, την βιοτεχνία της υπαίθρου και των πόλεων, τις συντεχνίες, την οργάνωσή τους και την συμμετοχή τους στην τοπική οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή, βλ. ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, Η κατανομή και η σύνθεση της βιοτεχνίας. Βιοτεχνία της υπαίθρου και βιοτεχνία των πόλεων, στο: *Ελληνική οικονομική ιστορία ΙΕ-ΙΘ αιώνας*, ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ (επιμ.), τ. Α', Αθήνα 2003, σ. 357-422, καθώς και σ. 485-490 (στο εξής: ΑΣΔΡΑΧΑΣ, *Οικονομική ιστορία*)· ΜΑΡΙΑ ΕΥΘΥΜΙΟΥ, Οι συντεχνίες. Η κρατική οργάνωση τεχνών και επαγγελμάτων, στο: *Ιστορία 1770-2000*, τ. Β', σ. 327-338, όπου και επιλεγμένη βιβλιογραφία· ΕΥΗ ΟΛΥΜΠΙΟΥ, Τεχνικές και επαγγέλματα. Μια εθνολογική προσέγγιση, στο: *Ιστορία 1770-2000*, τ. Α', σ. 305-316, όπου και επιλεγμένη βιβλιογραφία. Για τον πληθυσμό των περιοχών που μας ενδιαφέρουν, βλ. Δ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Η κατάσταση των Ελλήνων. Β. Ο πληθυσμός, στο: *Ιστορία 1770-2000*, τ. Α', σ. 75-86, όπου και επιλεγμένη βιβλιογραφία.
 4. Για το φαινόμενο της εμπορικής διασποράς των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατία -και, ιδιαιτέρως, μετά τον 17ο αιώνα- και την γεωγραφία του, βλ. ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΑΗ-HERING, Η Ελληνική Διασπορά: Η γεωγραφία και η τυπολογία της, στο: ΑΣΔΡΑΧΑΣ, *Οικονομική ιστορία*, τ. Α', σ. 237-247. Βλ., επίσης, ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, Η ελληνική διασπορά. Το εμπόριο ως γενικευμένη εθνική εξειδίκευση, στο: *Ιστορία 1770-2000*, τ. Α', σ. 87-112, όπου και επιλεγμένη βιβλιογραφία.

πραγματικότητα ακόμα και στο χωρικό επίπεδο. Έτσι, τα χωριά της περιοχής των Αμπελακίων της Θεσσαλίας, που εστιάζουν την παραγωγική τους δραστηριότητα στην κατασκευή και εμπορία κόκκινου νήματος, συνδυάζουν αναγκαστικά στην πολυσπόνδυλη κεντρική τοπική τους αυτοδιοίκηση εκπροσώπους των φορέων όλου του κύκλου της γεωργικής παραγωγής και βιοτεχνικής επεξεργασίας της φυτικής πρώτης ύλης με τους -ισχυρότερους τοπικά και οικονομικά- εμπόρους, που διαχειρίζονται, προς όφελος του συνολικότερου τοπικού σχήματος παραγωγής, την προώθηση του τελικού προϊόντος στις οθωμανικές και κεντροευρωπαϊκές αγορές μέσω των κεντρικών δρόμων εμπορίου που αναφέρθηκαν. Σε παρόμοιες γραμμές κινείται, εξάλλου, και η κοινοτική-οικονομική οργάνωση των εικοσιτεσσάρων χωριών του Πηλίου, που εξειδικεύονται στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων, αλλά και μάλλινων υφασμάτων και μεταξιού⁵.

Αντιθέτως, νοτιώς της γραμμής Βόλου - Φαρσάλων - Άρτας οι πόλεις είναι περισσότερο απομακρυσμένες από το πυκνό δίκτυο των εμπορικών δρόμων και λιμανιών του Βορρά, παρουσιάζουν μικρότερη δημογραφική ποικιλία (με το χριστιανικό - ορθόδοξο στοιχείο να υπερέχει σταθερά) και συνδέονται και εξαρτώνται περισσότερο σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο από την περιβάλλουσα αυτές ύπαιθρο. Έτσι, η τοπική πολιτική ζωή στην Αθήνα, στην Θήβα και στην Λιβαδειά είναι οργανικά συνδεδεμένη με την περιβάλλουσα τις πόλεις αυτές ύπαιθρο και η εξουσία, εξ αυτού, βρίσκεται, κατά κανόνα, στα χέρια φορέων που συνδέουν την ισχύ τους περισσότερο με την γη και λιγότερο με την βιοτεχνία και το εμπόριο. Το ίδιο συμβαίνει στην Πελοπόννησο, όπου, επίσης, οι ισχυροί τοπικοί παράγοντες (οι οικογένειες Δεληγιάννη, Ζαΐμη, Λόντου, Νοταρά, Περρούκα, Σισίνη κ.λπ.), που ελέγχουν το σύνολο, σχεδόν, της τοπικής πολιτικής και οικονομικής ζωής των ραγιαδων, συνδέουν την δύναμή τους πολύ περισσότερο με την ιδιοκτησία της γης και την ενοικίαση των φόρων του κράτους και λιγότερο με το εμπόριο και την τοπική βιοτεχνική παραγωγή⁶.

-
5. ΚΟΝΤΟΠΩΡΓΗΣ, ό.π., σ. 121, 137-141, 167-171, 185-192, 372, 373. Για φαινόμενα σχετικά με την τοπική αυτοδιοίκηση στα χωριά του Πηλίου, βλ. Σ. ΠΕΤΜΕΖΑΣ, *Διαχείριση των κοινοτικών οικονομικών και κοινωνική κυριαρχία. Η στρατηγική των προυχόντων: Ζαγορά 1784-1822, Μνήμων* 13 (1991) 77-102. Για την κοινοτική και οικονομική οργάνωση των χωριών της περιοχής των Αμπελακίων, βλ. ΗΛ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Δομές και θεσμοί στην Τουρκοκρατία. Τα Αμπελάκια και ο κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός του ελλαδικού χώρου*, Αθήνα 1988. Ενδιαφέροντα στοιχεία στο θέμα προσφέρει η ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING, *Τεχνίτες και τεχνικές βαφής νημάτων. Από τη Θεσσαλία στην Κεντρική Ευρώπη (18ος-αρχές 19ου αι.)*, Αθήνα-Αμπελάκια 2003, σ. 219 κ.εξ.
 6. ΚΟΝΤΟΠΩΡΓΗΣ, ό.π., σ. 95, 99-101, 105, 106, 118-120, 202-204, 207, 208, 212-214, 233-239, 246,

Αντίστοιχα φαινόμενα, με τοπικές παραλλαγές, θα συναντήσουμε στα πολυάριθμα μικρά νησιά του Αιγαίου, με την σχεδόν ανύπαρκτη τουρκική τοπική διοικητική και στρατιωτική παρουσία, την ισχνή έως ανύπαρκτη παρουσία μουσουλμάνων και εβραίων κατοίκων και την κυριαρχία της χριστιανικής πίστης -αν και σε κάποια από αυτά η ύπαρξη χριστιανών καθολικού δόγματος συμβάλλει στην δημιουργία κάποιου τοπικού θρησκευτικού μωσαϊκού. Τα περισσότερα από τα νησιά αυτά είναι στην βάση τους γεωργικά και κτηνοτροφικά, με μικρό αριθμό κατοίκων και περιφερειακή την σχέση τους με την θάλασσα και τις βιοτεχνικές ασχολίες⁷. Εξ αυτού, οι κοινότητες τους -παρότι αποδεικνύονται, λόγω τοπικών ιστορικών και διοικητικών συνθηκών, περισσότερο εξελιγμένες και έτοιμες για την καταγραφή των τοπικών κανόνων και εθίμων τους- παρουσιάζονται σχετικά απλές στην διαμόρφωση της εκπροσώπησης και της δομής τους, με την τοπική πολιτική δύναμη να βρίσκεται, κυρίως, στα χέρια του τοπικού κλήρου, ατόμων και φορέων (μοναστήρια) συνδεδεμένων πρωτίστως με την γη και λιγότερο με θαλασσινές ή άλλες ασχολίες. Εξ αυτού, ενδοκοινοτικές συγκρούσεις, όταν παρουσιάζονται εδώ, έχουν, κατά κανόνα, σχέση με την γη και τις σχέσεις εξάρτησης που προκύπτουν από αυτήν (συνδυασμένες, κατά τόπους, -όπως στην Τήνο, στην Νάξο, στην Σαντορίνη, στην Πάρο-, και με την αντίθεση μεταξύ ορθοδόξων και καθολικών), με την κατανομή των φόρων, ή και, απλώς, -όπως ακόμα και στην περίπτωση της πιο έντονης πολιτικά και περίπλοκης Σάμου- με την διαμάχη τοπικών φατριών και οικογενειών αντιμαχόμενων για την νομή της κεντρικής τοπικής εξουσίας⁸.

247, 250-254, 257, 283, 284, 329-344, 367, 368, 370, 371, 379, 382-384, 407, 408· I. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, 'Η διοικητική οργάνωση της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821)', *Ἐν Ἀθήναις* 1971, σ. 116-133· M. KIEL – F. SAUERWEIN, *Öst-Lokris in türkischer und neugriechischer Zeit (1460-1981)*, Passau 1994, σ. 43-82· M. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, 'Ἡ Πελοπόννησος κατά τήν δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715-1821)', *Ἀθήναι* 1939, σ. 87-98, 119, 134-140· ΜΑΡΘΑ ΠΥΛΙΑ, *Λειτουργίες και αυτονομία των κοινοτήτων της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715-1821)*, *Μνήμων* 23 (2001) 67-98· Α. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Οι κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715-1821)*, *Ἀθήνα* 2005, ιδιαίτερος σ. 163-211.

7. E. KOLODNY, *La population des îles de la Grèce*, τ. Α', Aix en Provence 1974, σ. 277 κ.εξ· B. J. SLOT, *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*, *Nederlands Historisch Archaeologisch Instituut te Istanbul, Leiden* 1982, σ. 18 κ.εξ., σ. 32· AGLAIA KASDAGLI, *Land and Marriage Settlements in the Aegean. A Case Study of Seventeenth-Century Naxos*, Venice 1999, σ. 22, 23· Δ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Μαρτυρίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου, 15ος-αρχές 19ου αιώνα*, *Ἀθήνα* 2004, κυρίως σ. 441-444 (στο εξής: ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Μαρτυρίες*).
8. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΗΣ, *ό.π.*, σ. 124-137, 192-201, 211, 247, 249, 265-269, 280, 288-290, 314, 315, 358, 407,

Το περιορισμένο του εδάφους, ο μεγάλος αριθμός ανδρικού πληθυσμού που απουσιάζει της τοπικής ζωής λόγω της ενασχόλησής του με την θάλασσα, καθώς και η σχεδόν απόλυτη κυριαρχία του ναυτικού εμπορίου ως μίας και μόνης επαγγελματικής ενασχόλησης κάνει, εξάλλου, την τοπική πολιτική ζωή των ναυτικών νησιών του Αιγαίου λιγότερο περίπλοκη από εκείνην αντίστοιχων κοινοτήτων μονοδιάστατης οικονομικής ενασχόλησης της αστικής μεσόγειας βόρειας ζώνης που περιγράψαμε. Στα ναυτικά νησιά με ισχυρούς ντόπιους καραβοκύρηδες (π.χ. Ύδρα, Σπέτσες) τον κυρίαρχο πολιτικά λόγο τον έχουν, κατά κανόνα, οι τελευταίοι. Αυτοί καταγράφουν τους ναυτικούς νόμους και κανονισμούς του νησιού τους, ελέγχουν πλήρως κάθε επαγγελματικό χώρο των νησιών τους διορίζοντας τους επικεφαλής των τοπικών συντεχνιών, αποσοβούν γρήγορα τις μεταξύ τους συγκρούσεις και συντρίβουν, επίσης γρήγορα, αντιδράσεις υφισταμένων τους ναυτών και καπεταναίων, γνωρίζοντας ότι νησιωτικές κοινωνίες τόσο μικρές και εκτεθειμένες και με τόσο μονομερή οικονομική δραστηριότητα, όπως οι δικές τους, δεν μπορούν να έχουν την πολυτέλεια παρατεταμένων και έντονων κρίσεων κοινωνικών που, αναπόφευκτα, θα γίνουν γρήγορα οικονομικές προς βλάβην, ή και συντριβήν, όλων⁹.

411, 412· ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΚΚΟΥ, Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία, Αθήνα 1980, σ. 58, 83, 118-130, 206, 207, 234, 235· ΚΑΣΔΑΓΛΙ, ό.π., σ. 25, 26, 185-194· ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Μαρτυρίες, σ. 441-444· ΕΥΤΥΧΙΑ ΛΙΑΤΑ, Η Σέριφος κατά την Τουρκοκρατία (17ος-19ος αι.), Αθήνα 1987, σ. 89-97, 125 κ.εξ· ΕΛΕΦΘΕΡΙΑ ΖΕΙ, Paros dans l'Archipel Grec XVIIe-XVIIIe siècles: Les multiples visages de l'insularité, διδακτορική διατριβή, Université Paris I, Paris 2001, τ. Β', σ. 387-437. Ο ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΗΣ, ό.π., σ. 315, 325, 381, 382, ερμηνεύει τις κοινοτικές συγκρούσεις στην Σάμο ως ταξικές, κάτι το οποίο ισχύει και για άλλους μελετητές της ιστορίας του νησιού στην τουρκοκρατία (βλ. ΜΑΡΙΑ ΕΥΘΥΜΙΟΥ, Call in and keep out: Local communities and Ottoman Rule in the privileged – status islands of Hydra and Samos, στο: *I Turchi, il Mediterraneo e l'Europa*, GIOVANNA MOTTA (επιμ.), Milano 1998, σ. 429-443). Ωστόσο, ο Ν. Βαφέας στην πρόσφατη μελέτη του για την Σάμο (Ν. VAFEAS, Pouvoirs et conflits dans l'Empire Ottoman. La révolte de 1849-1850 dans la principauté de Samos, διδακτορική διατριβή, Institut Universitaire Européen, Florence 1998, σ. 49-65) υλοστηρίζει πενσιτικά πως οι συγκρούσεις είχαν κυρίως φατριαστικό και δευτερευόντως πολιτικό-ταξικό χαρακτήρα.

9. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΗΣ, ό.π., σ. 171-173, 268, 278, 279, 323, 324, 401-404· Ι. ΛΥΚΟΥΡΗΣ, Ἡ Διοίκησης καί Δικαιοσύνη τῶν τουρκοκρατουμένων νήσων Αἴγινα - Πόρος - Σπέτσαι - Ύδρα κ.λπ. ἐπί τῆ βάσει ἐγγράφων τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου "Ύδρας καί ἄλλων, Ἀθήνα 1954· ΕΥΘΥΜΙΟΥ, Call in and keep out, ό.π., σ. 429-443.

SUMMARY

INSTEAD OF INTRODUCTION:
THE COMMUNITIES OF THE GREEK PENINSULA
UNDER OTTOMAN RULE. AN ATTEMPT
OF SCHEMATIC CLASSIFICATION, ACCORDING TO
THEIR INTERNAL ECONOMIC AND POLITICAL FUNCTION

During the centuries of Ottoman Rule the local communities of the Greek Peninsula had to fulfill basic duties towards the Ottoman State. This made them create a local political life more or less rich and complicated, depending on their geographical position and local circumstances. Some of the bigger communities of the zone northern than the Volos - Farsala - Arta line, presented -mostly due to their proximity with the dense net of the Central Balkan roads and ports of commerce- a vivid political life, in which participated the local merchants and artisans with their guilds as well as the local religious and administrative clerks and leaders. On the contrary, to the south of the above mentioned zone (in Central Greece, in Peloponnesus and in most of the small islands of the Aegean) the local communal political life was less complicated, and in the hands of persons or institutions whose local power was more connected to the land than to handicraft and commerce.

MARIA EFTHYMIU